

Az élménytől a regényig

A két világháború közötti romániai magyar irodalom egyik legértékesebb alkotásáról, a *Fekete kolostorról* kötetnyi tanulmányt, szerzőjéről, Kuncz Aladáról pedig már monográfiát is írtak. Valamennyi eddig megjelent tanulmány, értékelés közös vonása, hogy belülről próbálták megközelíteni Kuncz remekművét. S valóban, az irodalomtörténeti vizsgálódás alapmódszere egy-egy alkotás belső értékrendszerének, szépségeinek, illetve hiányosságainak a feltárása marad továbbra is. A *Fekete kolostor* azonban rendkívüli alkotás: valóságos tényeken, a közelmúlt történelmi eseményein alapul. Nemcsak a mű színterét lehet felkeresni, de szereplői élő emberek voltak — néhányan még ma is élnek —, életrajzi adataikat pedig hivatalos iratok őrizték meg számunkra. Éppen ezért már a *Fekete kolostor* megjelenését s a Kuncz halálát követő években több kritikus feltette a kérdést: hova soroljuk be ezt a művet, napló, emlékirat, vádirat, avagy regény, kollektív regény? Babits rámutatott, hogy a *Fekete kolostor* nemcsak krónika, hanem regény is: ő a lélek- és jellemfejlődés regényének tekintette a könyvet. Egészen más úton, ugyanerre a következtetésre jut Lőrinczi László most megjelent kötetében*: "...minél inkább beleássuk magunkat a könyv altalajába, annál világosabban érezzük, hogy kétségtelenül *igazi regénnyel* van dolgunk. A valósághoz úgy viszonyul, ahogy a művészetnek általában kell hozzá viszonyulnia: lényegében." (89.)

Lőrinczi László könyve ugyanis azt vizsgálja 170 lapon át, hogy mi a viszony a valóság, az ihletforrás és az abból létrejött regény között.

A problémafelvetés tehát eredeti: vizsgáljuk meg hetven év távlatából, hogyan tükröződik a *Fekete kolostor* élményanyaga a helyi francia sajtóban, memoárokban, fogolytársak írott vagy szóbeli visszaemlékezéseiben, milyen tárgyi emlékei vannak, kik a még élő szemtanúi az egykori fogolyéletnek. Lőrinczi László talán az első hazai magyar kutató, aki valóban eljutott (két ízben is) Noirmoutier szigetére és Île d'Yeu-be. Így megállapította, hogy az internáltak nem egy volt kolostorban, hanem egy XII. századból származó nemesi várkastélyban raboskodtak. Az *Alom a menekülésről* című szövegelem-

zében s korabeli dokumentumok, valamint későbbi nyilatkozatok összevetésén alapuló írás érdekes eszmefuttatása arra következtet, hogy a *Fekete kolostor* XIV. fejezetének szökési kísérlete nem is történt meg, inkább lázalom és írói fantázia szüleménye, mint valóság. Hasonlóan tanulságos az, ahogyan a Jungblut-síremlékkal kapcsolatos „nyomozás” alkalmával is sikerül tetten érni Kunczot, a regényírót. Kiderül, hogy nem is Krisztus-fej, hanem madonnafej látható az előkerült sírkövön, és nem Jungblutnak, hanem egy másik halottnak, Jacob Kohlernek a neve szerepel rajta. Talán az emlékezet, talán a céltudatos írói szerkesztés ötvözte két élő ember alakját és halálát egy maradandó regényepizódba. S ami még érdekesebb, Lőrinczi az Île d'Yeu-i temetőben megtalálta a Krisztus-fejes sírkövet is egy számunkra ismeretlen német internált sírján.

A kötet utolsó és legterjedelmesebb írása a második franciaországi út során gyűjtött adatokat, élményeket, a La Roche-sur-Yon-i megyei levéltárban talált vonatkozásokat gyűjti össze. Megismerjük Jungblut, Kohler, Jankovich, Zádory, Maravics, Dudás, Bistrán néhány életrajzi adatát, többüknek a keresztnéve, születési évszáma most kerül először napfényre. Megismerkedünk két olyan internálttal is, akik „névtelenek” Kuncz regényében, másokról meg kiderül, hogy nem azonosíthatók, álnéven szerepelteti őket a szerző.

Lőrinczi Lászlót — saját bevallása szerint — Jancsó Elemér régen elhangzott szavai vezérik: „Aki egyetlen új adatot hoz felszínre, tett valamit a filológiáért.” Ezért a kötet néhány fejezet adattár és dokumentumgyűjtemény jellegű. Közli Kuncz Aladár Ferenczi Sárihoz írt leveleit, Louis Troussier korabeli francia naplójának feljegyzéseit az internáltakról, a *Fekete kolostor* egy angol kritikájának magyar fordítását. S bár határozottan elhárítja magától a filológiai „keresgélés vagy kutatás” feladatkörét, föltétlenül irodalomtörténeti jelentőségű munkát végzett. Akkor sikerült feltérképeznie a *Fekete kolostor* emlékeit, amikor még az utolsó szemtanúk élnek, az utolsó emlékek elérhetők. Fülünkbe csendül a szerző megállapítása, ha egy-egy nemrég elhunyt szereplőt említ: „egy fontos, kihasználatlan tanút vesztettünk el...” Éppen így a tárgyi emlékek is változnak. Elég, ha arra uta-

* Lőrinczi László: Utazás a Fekete kolostorhoz. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975.

lunk, hogy Lőrinczi két útja között lebontották a „kolostor“ egykori étkező-épületét, s most restaurálják az egész várkastélyt. Ha a szerző vagy másvalaki tíz évvel ezelőtt vállalkozott volna ugyanerre a munkára, talán még sokkal könnyebben oldhatta volna meg a *Fekete kolostor* néhány, ma már megoldhatatlannak tűnő rejtélyét. Mert az emberi emlékezést nem mindig pótolhatják a le-váltárak.

Lőrinczi László legtöbbször tartózkodik a végső következtetések levonásától. A kérdésfeltevő szerepét vállalta magára. S ez gyakran felér a válaszadóval is. Mert legtöbbször felsorolja a kínálkozó válaszokat, a megoldás lehetőségeit, csak éppen konkrét adatok híján nem dönthet. Illetve a végső döntést a további kutatásokra bízta. Bár az olvasó többnyire úgy érzi, hogy a kérdések megoldásához aligha tud már a tudományos kutatás perdöntő adatokat szolgáltatni.

Lőrinczi László „irodalomtörténeti riport“-ja (ezt a műfaji megjelölést használja) két tanulással is szolgál a ma irodalomtörténészeinek. Egyrészt szükségessé vált a két világháború közötti romániai magyar irodalom legfontosabb műveinek szövegkritikai kiadása. A Kri-

terion Kiadó indíthatna egy — évente egy-két ilyen kötetet megjelentető — sorozatot. Kezddhetnék mindjárt a *Fekete kolostorral*. Hogy mennyi felülvizsgálandó adat, névelírás található csak ebben a regényben, arra Lőrinczi többször is rámutat. (Véleményem szerint legfeljebb a földrajzi neveket lehetne az alapszövegben helyesbíteni, a személynevek, kifejezések helyesírására a jegyzetekben kellene utalni.) Másrészt igyekeznünk kell, hogy az 1920-as, 1930-as évek irodalmának részletkérdéseit is addig tegyük vizsgálat tárgyává, amíg élnek a résztvevők, a szemtanúk. Ők már sokat elmondtak arról, amit fontosnak, általános jelentőségűnek találtak, amiről kérdezték őket. A további kérdéseket a ma nemzedékének kell megfogalmaznia. S ez nem is olyan könnyű dolog, hiszen csak kutatás közben bukkannak fel a kérdőjelek.

Az *Utazás a Fekete kolostorhoz* — amint a szerző is megvallja — nem könnyű olvasmány. A regény alapos ismerete nélkül aligha mond sokat olvasójának. Műfaja azonban távol áll a filológiai tanulmányokétól. Fordulatosan, sokszor izgalmasan, az olvasó figyelmét lekötve vezet el a történelem és az irodalom találkozásának határterületére.

Gaal György

A megjelenés aszinkroniája

Lászlóffy Csabát legtermékenyebb költőink között tartottam számon, azok között, akik verseskönyveikkel rendszeresen jelentkeznek az irodalmi nyilvánosság előtt.

A rendszerességet illetően, úgy tűnik, tévhitben leledztem. Első három verseskönyve, igaz, szabályos kétéves időközökben látott napvilágot: 1964-ben lépett fel a *Forrás* sorozatban az *Aranyesővel*, ezt követte 1966-ban *Az én arcom*, majd 1968-ban a *Boszorkánykőr*, előbbi az Ifjúsági, utóbbi az Irodalmi Könyvkiadónál. Ekkor azonban hosszabb szünet állt be: az *Elnapolt különkiadás* (Dacia Könyvkiadó) 1973-as, a *Kövön ülő szerelem* (Eminescu Könyvkiadó) pedig 1974-es jelzéssel hagyta el a sajtót. A kétévenkénti egykötetes átlag így is kikerekedik ugyan, a legutóbbi két kötet késésére mégis fel kell figyelniük. Mert kétségkívül késésről van szó. Akkor válik ez nyilvánvalóvá, ha az időszaki sajtóban visszalapozunk Lászlóffy Csaba

másfél-harmadfél évvel ezelőtt megjelent költeményeire. Olyan versekre bukkunk, amelyek egy 1974-es jelzésű kötetben már nyugodtan helyet kaphattak volna, s amelyek tartásukkal, hangvételeikkel új szakaszt jelölnek Lászlóffy Csaba költői pályáján.

Köteteinek egymásutánjából töretlen fejlődési ív rajzolódik ki: a közlésimód állandó korszerűsödésének és a bonyolultabb lelkiállapotok megragadásának fejlődési íve. Éppen ezért sajnálatos, hogy legutóbbi kötete, a *Kövön ülő szerelem* valójában egy már meghaladott költői szakasz foglalataként, megkésve került az olvasók elé.

Lászlóffy Csaba ma már másról és főleg másképpen versel, mint a *Kövön ülő szerelemben*. A „másképpent“ a fejlődési ív mozzanataként ragadhatjuk meg. A kezdetben közvetlenebbül megnyilatkozó Én fokozatosan háttérbe szorult. Az idilli ártatlansággal kiáradó szubjektum a külső valóság homokszem-